

Розділ 5 / Rozdział 5

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ INNOWACYJNE METODY NAUCZANIA JĘZYKA I LITERATURY W SZKOLE

Аліна Блажків,
студентка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ЕФЕКТИВНІ ВПРАВИ І ЗАВДАННЯ

У статті проаналізовано ефективність вправ і завдань та особливості їх використання у процесі формування бібліотечно-бібліографічної компетентності молодших школярів.

Ключові слова: бібліотечно-бібліографічна компетентність, молодші школярі, уроки читання, вправи і завдання.

Вступ

Формування бібліотечно-бібліографічної компетентності є важливим аспектом літературної освіти молодших школярів, адже сприяє активізації пізнавальної діяльності, здатності ефективно працювати з інформацією, книгами, аналітично осмислювати прочитане та систематизувати джерела. Як свідчать дослідження О. Савченко, Н. Скрипченко, О. Коваленко, сучасні школярі часто втрачають інтерес до читання та книг, що зумовлено найпоширенішою можливістю отримувати багато інформації за допомогою різних технологічних засобів. Однак, ця інформація не завжди є достовірною і корисною. Саме тому у сучасному світі постає проблема удосконалення літературної освіти учнів, розширення їх кола читання, орієнтування у книжковому світі та формування навичок повноцінної читацької діяльності, в тому числі й вміння працювати з

книгами різних типів, вибирати книгу й самостійно читати її, осмислювати. Формування цієї компетентності допомагає розширювати кругозір, підвищувати культуру особистості через самоосвіту, вміння працювати з різними інформаційними джерелами. Формування бібліотечно-бібліографічної компетентності молодших школярів є важливим компонентом змісту й завдань сучасної літературної освіти. На цьому наголошували І. Варшавська, О. Савченко, Т. Яценко, А. Ситченко, М. Вашуленко, С. Бондар Т. Качак, Л. Іванова, Г. Ткачук та ін.

Мета дослідження: проаналізувати ефективність вправ і завдань та особливості їх використання у процесі формування бібліотечно - бібліографічної компетентності молодших

Результати дослідження

Бібліотечно-бібліографічна компетенція, як зауважує Т. Качак, - «одна із складових літературної компетенції, зміст якої охоплює: правильний вибір книги, знання початкових бібліотечно-бібліографічних понять, вміння користуватися довідковою літературою, читати періодичну пресу та читацьку самостійність» [2, с.164]. О. Вашуленко переконана що «зміст цієї компетентності передбачає знання певного кола літератури, формування читацької самостійності учнів, початкових знань бібліотечно-бібліографічних понять, сприяння розвитку інформаційної культури молодших школярів, вміння користуватися довідковою літературою, орієнтуватися у книжковому світі та правильно обирати книги» [1, с.7].

Бібліотечно-бібліографічна компетентність молодшого школяра є важливою складовою його загальної компетентності. Вона дозволяє дітям засвоїти навички пошуку, аналізу, вибору та використання різноманітних джерел інформації. Зокрема, на уроках літературного читання можна проводити різноманітні вправи для формування бібліотечно-бібліографічної компетентності, наприклад, складання бібліографій, аналіз та оцінка джерел Інформації, пошук необхідної літератури в бібліотеці [2, с.166].

Основним показником сформованості бібліотечно-бібліографічної компетенції виступає самостійне читання учнів – добровільне, індивідуальне, без безпосередньої допомоги вчителя, бібліотекаря чи дорослих, звернення до знань кола доступних книг з метою: здійснення свідомого вибору книги, прочитання вибраної книги згідно з усіма правилами, засвоєними в класі, виведення висновків з огляду на прочитане. Читання книг, відвідуванні бібліотек сприяють підвищенню бібліотечно - бібліографічної компетентності.

Самостійне читання – «добровільне, індивідуальне, усвідомлене читання дитини» – підсумок, результат системи знань, вмінь і навичок, здобутих у процесі роботи з дитячою книжкою (1 клас) та на уроках позакласного читання (2-4 класи), у процесі позаурочної, виховної роботи [2, с. 165].

Формування бібліотечно-бібліографічної компетентності здійснюється з урахуванням рівня читацької готовності кожного учня, його техніки читання, типу читацької діяльності. Ці вміння формуються в основному на уроках позакласного читання, у процесі роботи з дитячими книгами [4]. Основними складовими змісту компетенції є формування: правильної читацької діяльності учнів - наявності вміння і звички думати над книгою до читання, в процесі читання і після нього; читацького кругозору; вміння користування різними довідковими посібниками, працювати з різними джерелами інформації, вести читацькі щоденники [2, с.166]

Розвитку й формуванню усіх цих вмінь і навичок сприяє систематичну використання вправ, завдань, ігор, спрямованих на формування бібліотечно-бібліографічної компетентності учнів. Проаналізуємо деякі з них.

«Книга та її частини» (Рис. 1) – це цікаве завдання, за допомогою якого школярі мають можливість познайомитись зі структурою та елементами книги, вивчити їхні назви та збагатити свій словниковий запас. Завдання має наочну форму, залучає та розвиває зорову пам'ять і увагу. Виконуючи завдання, школяр дізнається з чого складається книга та деякі цікавинки в будові книги, а саме про закладку, що виготовляється при виданні книги,

каптал – приклеєну на краях корінця смужку із тканинного матеріалу, що зміцнює книжковий блок і прикрашає зовнішній вигляд книги, а також зможе з легкістю назвати такі елементи, як палітурка, форзац, книжковий блок, кут палітурки, наклейку на корінці.

Рис.1. Завдання «Книга та її частини»

Завдання «Полиця найцікавіших книг» (Рис. 2) спрямоване на формування бібліотечно-бібліографічної компетентності молодшого школяра. Виконуючи його, учні вчаться розрізняти види друкованих видань на основі власного читацького досвіду, а також створювати коротке конструктивне висловлювання. У завданні пропонується написати назви найцікавіших книжок, які хотілося б мати або які є у бібліотеці. Також дитині потрібно уявити, що вона створює книжку, і написати, про що б у ній йшлося. Завдання сприяє розвитку аналітичного й креативного мислення, уяви і фантазії. Формуванню і розширенню кола читання учнів сприяє виконання завдання «Що почитати?» (Рис. 2). За його умовою учням пропонується позначити одну з книг, тематика якої допоможе відповісти на певне запитання. Учні логічно мислять, удосконалювати вміння розрізняти художню й науково-популярну літературу.

Аналізуючи за допомогою блок-схеми (Рис. 3) прочитані казки, оповідання та інші історії, учні ознайомлюються з будовою тексту, вчаться виділяти головне в тексті, визначати героїв твору, розуміти логіку розгортання

подій, ділити текст на смислові частини, ставити запитання до тексту та робити висновки з прочитаного. У цьому завданні пропонується дати відповідь на універсальні запитання до тексту-розповіді. Виконавши завдання, учні отримують схематичне зображення анотації до прочитаного тексту. Із цією схемою слід починати працювати після прочитання найпростіших казок із лаконічним сюжетом. А потім можна аналізувати і складніші тексти та історії.

Рис. 2. Завдання «Полиця найцікавіших книг» та «Що почитати?»

Важливими у контексті формування бібліотечно-бібліографічної компетентності учнів є завдання творчого характеру, наприклад, ілюстрування (Рис. 3). Воно допоможе молодшим школярам не тільки розвинути навички малювання, уяву, сприятиме розвитку дрібної моторики, а мотивуватиме читати уважно, міркувати над прочитаним та актуалізувати знання про типи тестів, їх особливості. Спочатку учням пропонується прочитати будь-який текст, а потім намалювати до нього ілюстрацію в спеціально відведеному місці. У заголовку до ілюстрації потрібно вказати назву твору та тип.

На розвиток мотивації до читання, позитивного емоційно-ціннісного ставлення до літератури спрямоване й завдання «Книжкова полицка» (Рис.4). Учні запропоновано вести облік прочитаних книг, наклеюючи на полицки смужки-корінці із зазначеними на них назвами книг. Наповнення полицки є

стимулом до дії, формує модель поведінки читача, привчає до систематичної роботи з книгою. Виконуючи завдання, дитина знайомиться з дитячою літературою різних тематики і жанрів. Це можна робити як індивідуально, так і в мікрогрупах чи всім класом.

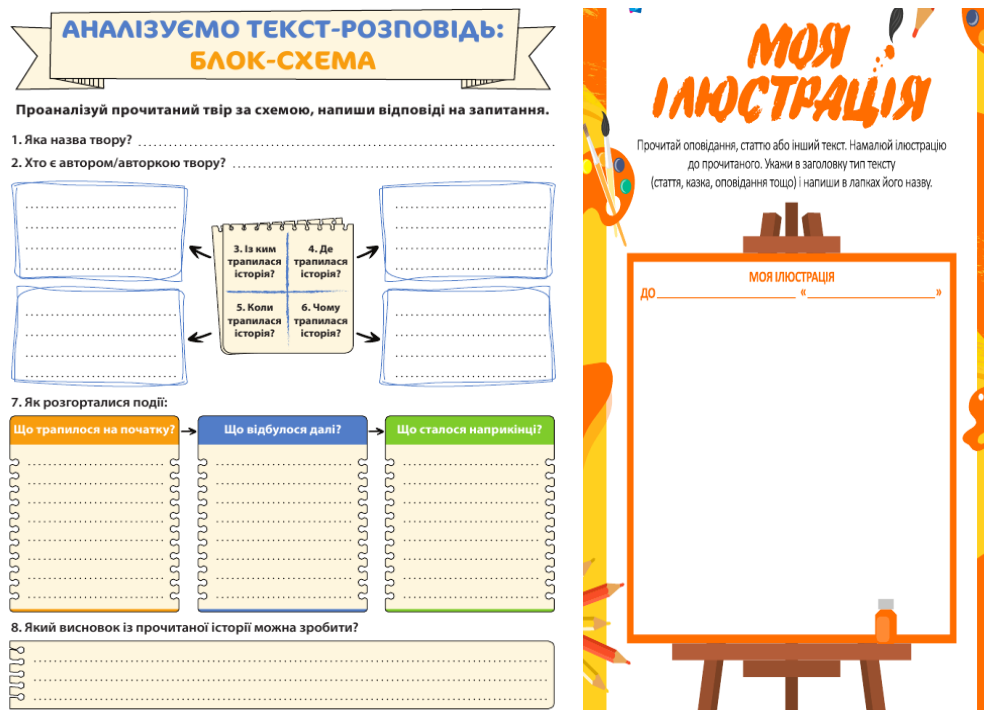

Рис. 3. Блок-схема аналізу казки та шаблон для творчого завдання

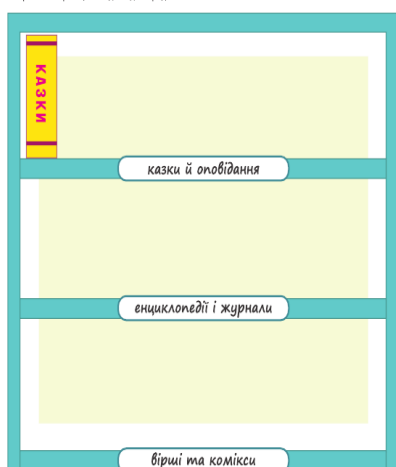
Важливо залучати учнів до промоції книг і вчити їх рекомендувати прочитану книгу іншим (Рис. 4). Це завдання сприятиме формуванню бібліотечно-бібліографічної компетентності молодшого школяра, заохоченню до читання, розвитку уяви, фантазії й творчих здібностей. У ньому пропонується пригадати прочитані твори й намалювати обкладинку книжки, що сподобалася найбільше. Завдання містить речення, які потрібно продовжити і, таким чином, порекомендувати улюблену книжку своїм друзям. У процесі виконання завдання школярі вчаться висловлювати власні вподобання щодо змісту прочитаних творів, описувати (малювати) обкладинки книжок і літературних персонажів, обґрунтовувати думку про те, як факти, ідеї прочитаного можуть допомогти в конкретних життєвих ситуаціях.

Читацький календар (Рис. 5) – це завдання, спрямоване на виховання в учнів стійкої мотивації до читання та прагнення вдосконалювати читацькі

навички. Дитині пропонується щодня читати визначену кількість сторінок і фіксувати результати в трекері. Щоденне читання зміцнює пам'ять, розвиває увагу, збільшує словниковий запас дитини, відточує її аналітичні здібності та покращує здатність зосереджувати увагу. Аркуш такого календаря може стати доповненням до читацького щоденника. Завдання сприятиме розвитку навичок зорового й слухового сприйняття інформації, уваги, формуватиме читацьку компетентність.

Моя книжкова полицка

1. Розмальовуй книжкову полицку. Заповняй її книжками, які прочитав/прочитала.
2. Якщо книга прочитана, виріж із кольорового паперу смужку-корінці і наліпши на ній назву книги. Приклеї корінці на відповідний ряд полицки.

3. Як в тебе найулюбленіші теми для читання?

РЕКОМЕНДУЮ ПРОЧИТАТИ

Пригадай книжки, які ти прочитав/прочитала. Намалюй обкладинку книжки, що сподобалася тобі найбільше. Напиши анонс, продовжуючи запропоновані речення, і порекомендуй цю книжку своїм друзям.

Назва цієї книжки — «_____».

Це історія про _____

Вона з перших сторінок сподобається вам, тому що _____

Читаючи її, ви дізнаєтеся _____

Ви точно не залишитесь байдужими і _____

Рис. 4. Завдання «Моя Книжкова полицка» та «Рекомендую прочитати»

Важливу роль у розвитку читацької культури учнів, літературної компетентності відіграє сімейне читання. Приклад батьків важить дуже багато: якщо читають вони, то читають і діти. Для визначення стану і мотивації сімейного читання використовують візуальну схему (Рис. 5). На аркуші зображено книжкову полицку для всіх членів родини. Щоб заповнювати ряди полицки прочитаними книжками, дитині пропонується вирізати з кольорового паперу смужки-корінці, записувати на них назву книги та клеїти на відповідну полицку. Виконання завдання може тривати від одного тижня до року. Завдання поглибить знання дітей про види друкованих текстів, їх жанри й тематичну різноманітність.

Рис. 5. Аркуш читацького календаря і завдання для сімейного читання

Формуванню конкретних читацьких інтересів і узагальненню читацького досвіду учнів сприяє вправа, під час виконання якої школярам пропонується пригадати, які книжки про пригоди вони читали (Рис. 6). Серед цих книжок потрібно визначити найкращу й розмалювати подане на сторінці зображення обкладинки цієї книги, написавши її назву та ім'я автора чи авторки. Виконуючи це завдання дитина може уявити себе автором схожої книги й написати внизу назву своєї уявної книги. Таким чином дитина розвиватиме навички зв'язного письмового мовлення й малювання, а також уяву.

Завдання «Карта запитань» (Рис. 6) спрямоване на вдосконалення в учнів вмінь переказувати тексти з опорою на запитання. Тут пропонується заповнити комірки, склавши запитання за змістом прочитаного твору. Заповнений шаблон допоможе читачеві детально переказувати прочитане, сприятиме вдосконаленню вміння читати з розумінням. Виконання завдання стане запорукою розвитку в здобувачів початкової освіти вміння структурувати отриману інформацію й використовувати її для створення усного повідомлення.

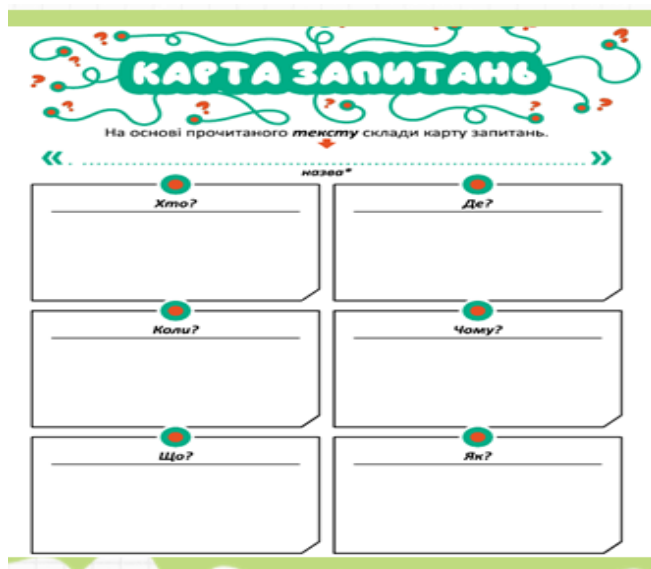

Рис. 6. Вправа «Улюблена книжка» та завдання «Карта запитань»

Як правило учням подобаються завдання, в якому пропонується скласти рейтинг прочитаних книг (Рис. 7) – занотувати в таблицю назву книги, її автора, за п'ятибальною системою дати власну оцінку прочитаному. Серед книг, які отримали високу оцінку дитини, їй пропонується обрати одну та написати на неї відгук-рекомендацію. Так дитина не лише узагальнює й оцінює прочитані твори, а й закріплює знання про авторів, літературні жанри, створює відгук на книгу.

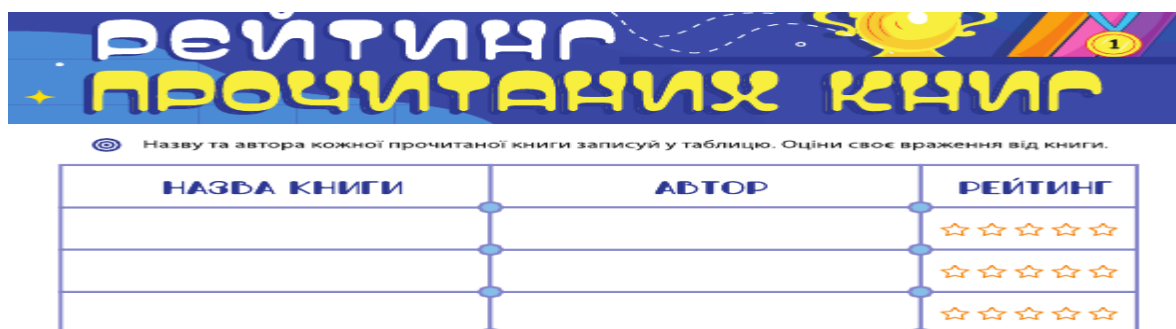

Рис. 7. Рейтинг прочитаних книг

Висновки

Отже, бібліотечно-бібліографічну компетентність молодших школярів можна визначити як здатність правильно користуватися додатковою літературою, самостійно читати книжки й орієнтуватися у їх виборі, вміти давати їм оцінку та мати власні читацькі інтереси, коло читання.

Запропоновані завдання і вправи спрямовані на формування цих знань, вмінь і навичок в учнів, а також вони сприяють розвитку аналітичного, логічного й критичного мислення, уяви і фантазії; розвивають зорову пам'ять, увагу і слухове сприйняття інформації; формують коло читання відповідно до конкретного читацького запиту; сприяють умінню розрізняти художню й науково-популярну літературу; сприяють усвідомленню молодшими школярами уподобань щодо літературних жанрів, авторів; підвищують мотивацію до читання та позитивного емоційно-ціннісного ставлення до літератури; привчають до систематичної роботи з книгою; навчають висловлювати власні вподобання щодо змісту прочитаних творів, описувати (малювати) обкладинки книжок і літературних персонажів; формують модель поведінки читача; збільшують словниковий запас, відточують аналітичні здібності; навчають обґрунтовувати думку про те, як факти, ідеї прочитаного можуть допомогти в конкретних життєвих ситуаціях; розвивають вміння структурувати отриману інформацію й використовувати її для повідомлення.

Перспективним є емпіричне дослідження, метою якого є визначення рівня сформованості бібліотечно-бібліографічної компетентності школярів та оцінка ефективності вправ і завдань у процесі формувального етапу експерименту.

Список використаних джерел

1. Вашуленко О. В. Зміст і структура читацької компетентності молодшого школяра. *Компетентнісні засади змісту освіти в 11-річній школі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28-29 березня 2013 року* / Ред. кол.: Федоренко О. А., Єрмаков І. Г. (науковий редактор), Ратушна А. М. К.: Оберіг, 2013. С. 202 – 206
2. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів. Підручник для здобувачів вищої освіти. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024. 200 с.
3. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 280 с.
4. Попович Н., Семенчук В., Бібліопсихологія, бібліопедагогіка, бібліографістика, бібліотерапія в освіті. *Теорія і практика: Збірник тез і доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 20 квітня 2024 року* / Ред.: Щербан Т.Д.: Мукачівський державний університет, 2024. С. 69
5. Семінар на тему "Літературні компетентності". URL: <https://naurok.com.ua/seminar-na-temu-literaturni-kompetentnosti-113904.html>
6. Формування бібліотечно-бібліографічної компетентності молодших школярів URL: <https://www.scribd.com/document/>